

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพสิ่งทอชุมชนจังหวัดชัยภูมิ” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อสำรวจสถานภาพและค้นหาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาสิ่งทอชุมชนจังหวัดชัยภูมิ 2) เพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาสิ่งทอชุมชนของจังหวัดชัยภูมิ ภายใต้กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสิ่งทอชุมชนของจังหวัดชัยภูมิ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาสิ่งทอชุมชนจังหวัดชัยภูมิในอนาคต 3) เพื่อสร้างรูปแบบเครือข่ายสิ่งทอชุมชน (cluster) และพัฒนาศักยภาพเครือข่าย (cluster) สิ่งทอชุมชนจังหวัดชัยภูมิ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น จุดขายที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย 4) เพื่อให้พันธมิตรและภาคีที่เกี่ยวข้องเกิดกระบวนการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ร่วมกันในการพัฒนาสิ่งทอชุมชนแบบครบวงจรและมีประสิทธิภาพที่สูงขึ้น

ประชากรในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย กลุ่มผู้ผลิต/ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมสิ่งทอชุมชน ที่ขึ้นทะเบียนตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ของจังหวัดชัยภูมิ รวม 121 กลุ่มเพื่อให้ทราบสถานภาพอุตสาหกรรมกลุ่มสิ่งทอชุมชน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย ข้อมูลด้านการบริหารจัดการกลุ่ม/องค์กร ข้อมูลการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ข้อมูลการผลิต/การทอ การแปรรูป ข้อมูลด้านการตลาดและการจำหน่ายสิ่งทอชุมชนจังหวัดชัยภูมิ และจัดเวทีประชุมสัมมนา อบรมในการจัดทำยุทธศาสตร์ การสังเกต ติดตามการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาเครือข่าย(Cluster)สิ่งทอชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มอุตสาหกรรมสิ่งทอชุมชน ทอผ้าไหม ทอผ้าฝ้าย กระจายอยู่อำเภอ มีทั้งสิ้น 326 กลุ่ม โดยมีกลุ่มที่มีศักยภาพมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและขึ้นทะเบียนตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จำนวน 221 กลุ่ม สมาชิก 8,383 คน แยกเป็นกลุ่มผู้ผลิตชุมชน 209 กลุ่ม ผู้ประกอบการรายเดี่ยว จำนวน 7 ราย กลุ่ม SMEs จำนวน 5 ราย เงินทุนในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มส่วนใหญ่มีเงินทุน 37,650 บาท ในขณะที่เงินทุนเฉลี่ยทั้งจังหวัด 135,416 บาทต่อกลุ่ม/ราย จึงมีการกู้ยืมจากทางราชการ กองทุนในชุมชนและธนาคาร เฉลี่ย 55,666 บาทต่อกลุ่ม/ราย วัสดุและครุภัณฑ์และทรัพย์สินอื่น ๆ คิดเป็นมูลค่าเฉลี่ย 144,448 บาทต่อกลุ่ม

สภาพด้านการผลิตอุตสาหกรรมสิ่งทอชุมชนจังหวัดชัยภูมิต้องพึ่งพาเส้นไหมนอกชุมชน เดือนละ 5,346 กก. หรือปีละ 64,152 กก.คิดเป็น ส่วนเส้นฝ้ายใช้เดือนละ 2,173 กก.โดยผลิตได้เองเพียง 306 กก. คิดเป็น ชื้อจากภายนอกชุมชน 1,867 กก.ต่อเดือน หรือปีละ 22,404 กก. สำหรับเส้นด้ายโทเรจะซื้อทั้งหมด เดือนละ 7,280 กก. หรือปีละ 87,360 กก. ชื้อสิเคมีเดือนละ 282,750 บาทหรือปีละ 3,393,000 บาทคิดเป็นร้อยละ 98.67 ใช้สิธรรมชาติแต่ละครั้งเพียง 3,800 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 1.33 เท่านั้น

การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม 105 กลุ่ม พื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,508 ไร่ ผลิตเส้นไหม ได้ปีละประมาณ 22,820 กิโลกรัม มีการปลูกฝ้าย 16 กลุ่ม พื้นที่ประมาณ 28 ไร่ ผลิตฝ้ายได้ปีละ

3,860 กิโลกรัม จำนวนที่ทอผ้าทั้งหมด 5,588 หลัง แยกเป็นกี่พื้นบ้าน 4,808 หลัง และกี่กระตุก 780 หลัง สมาชิกกลุ่มสิ่งทอชุมชน 8,383 คน มีทักษะระดับปานกลางปรับปรุงบ้างในการทอลายที่ไม่ถนัดหรือลายใหม่ จำนวน 5,843 คน คิดเป็นร้อยละ 69.7 รองลงมามีทักษะต้องปรับปรุงหรือมีคนคอยช่วยเหลือ 1,644 คน โดยมีทักษะฝีมือประณีตสวยงามทอได้ทุกลายตามที่ลูกค้าต้องการ จำนวน 896 คน ผลิตภัณฑ์ได้รับการรับรองมาตรฐาน 75 กลุ่ม ไม่ได้รับการรับรอง 86 กลุ่ม

ด้านการตลาดของกลุ่มอุตสาหกรรมสิ่งทอชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้ผลิตและจำหน่ายเองส่วนคิดเป็นร้อยละ 97.1 การได้รับข้อมูลข่าวสารผู้ผลิตสิ่งทอชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารการตลาดอันดับ 1 ได้รับข้อมูลจากสมาชิกกลุ่มอื่น/เครือข่ายคิดเป็นร้อยละ 62.4 ซึ่งได้รับข้อมูลการตลาดโดยเฉลี่ย 2.1 แหล่งต่อกลุ่ม จำหน่ายผลิตภัณฑ์ พบว่า จำหน่าย ณ ที่ทำการกลุ่มหรือที่ทำการของกิจการคิดเป็นร้อยละ 82.4 รองลงมาจำหน่ายโดยผ่านตัวแทนคิดเป็นร้อยละ 64.3 มีการนำสินค้าไปฝากขายกับกลุ่มอื่น คิดเป็นร้อยละ 20 ด้านราคาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์กลุ่มอื่นที่มีปริมาณ คุณภาพและลักษณะคล้ายคลึงกัน ส่วนใหญ่ร้อยละ 79.6 จะมีราคาเท่ากับกลุ่มอื่น และราคาถูกกว่ากลุ่มอื่น คิดเป็นร้อยละ 13.2 ส่วนที่ผลิตภัณฑ์กลุ่มมีราคาสูงกว่ากลุ่มอื่น คิดเป็นร้อยละ 7.2

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพสิ่งทอชุมชนจังหวัดชัยภูมิ ที่สำคัญคือ ปัจจัยการผลิต (Factor Condition) ยังขาดประสิทธิภาพโดยเฉพาะเส้นไหม เส้นฝ้าย มีจำนวนไม่พอสั่งต้องพึ่งภายนอกไม่สามารถควบคุมคุณภาพและราคาได้ ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาเรื่องภัยแล้งในบางพื้นที่ทำให้มีผลกระทบต่อหม่อนที่จะนำมาเลี้ยงไหม ปัจจัยด้านทรัพยากรบุคคล แรงงานที่มีคุณภาพส่วนใหญ่เป็นวัยครองเรือน และวัยสูงอายุ มีทักษะในการทอที่ปราณีตนับเป็นจุดแข็งการพัฒนามาตรฐานผ้าไหม แต่ขาดคนรุ่นใหม่ ขาดการออกแบบแปรรูปที่จะช่วยเพิ่มมูลค่า เช่น ขาดช่างตัดเย็บผ้าไหม ส่วนในระดับธุรกิจขาดนักออกแบบลายผ้าไหม หรือนักพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทำให้ขาดโอกาสในการพัฒนาความแตกต่างของสินค้า

วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การพัฒนาลังทอชุมชนจังหวัดชัยภูมิ “รวมกลุ่มเป็นเครือข่าย (Cluster) มีสินค้าหลากหลายได้มาตรฐาน สร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้ชุมชน”

การสร้างเครือข่าย (Cluster) สิ่งทอชุมชนจังหวัดชัยภูมิ ขั้นตอนที่ ๑ การคัดเลือกกลุ่มพันธมิตรสิ่งทอชุมชนที่เข้มแข็ง ในการคัดเลือก Cluster Development Agent : CDA เป็นการคัดเลือกโดยใช้ข้อมูล กลุ่มประกอบการวิเคราะห์และข้อคิดเห็นของภาคีการพัฒนาสิ่งทอชุมชน โดยได้คัดเลือก Cluster Development Agent : CDA ช่วยกันกำหนดลักษณะกลุ่มที่เข้มแข็งและคัดเลือกกลุ่มเข้าร่วมเป็นคลัสเตอร์ตามตัวชี้วัด เช่น สมาชิกกลุ่มต้องมีใจรักมีจิตสำนึกที่ดีในการทอผ้า สินค้ากลุ่มมีคุณภาพและได้ใบรับรองมาตรฐานมีการแบ่งปันผลประโยชน์ด้วยความเป็นธรรม มีตรวจสอบคุณภาพสินค้า คัดเกรดสินค้า ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ศักยภาพผลิตภัณฑ์และแนวทางการพัฒนาลังทอชุมชน โดยเชิญตัวแทนกลุ่มสิ่งทอชุมชน ทั้ง 16 กลุ่มมาร่วมวิเคราะห์ศักยภาพผลิตภัณฑ์เด่นของกลุ่ม

และแนวทางการพัฒนาในอนาคตขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์สภาพการดำเนินงานตามแนวคิดการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมในลักษณะ “เครือพันธมิตร” (Cluster) โดยใช้ Diamond Model ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องและพัฒนาศักยภาพสิ่งทอชุมชนเชิงพื้นที่และความพึงพอใจของกลุ่มสิ่งทอชุมชน โดยแบ่งออกเป็น เครือพันธมิตร” (Cluster) เป็น 3 กลุ่มย่อย เพื่อทดลองปฏิบัติหน้าที่ในฐานะกรรมการคลัสเตอร์ระดับจังหวัด

ขั้นตอนที่ 4 การจัดตั้งคณะกรรมการสิ่งทอชุมชนระดับจังหวัด เมื่อการดำเนินงานมาช่วงเวลาหนึ่ง จึงร่วมกันกำหนดโครงสร้างบุคคลหรือสมาชิกใน Cluster เป็นตัวแทนหาแสวงหาและเชื่อมต่อกับหน่วยงานองค์กร ที่มีหน้าที่สนับสนุน ทั้งด้านวิชาการด้านเงินทุนด้านตลาดและร่วมกันพัฒนาสิ่งทอชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีคณะกรรมการอุตสาหกรรมสิ่งทอชุมชนระดับจังหวัด ซึ่งระหว่างที่ร่วมกันเป็นพันธมิตรมีการอบรมเชิงปฏิบัติการและพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น การอบรมการฟอกย้อมโดยเน้นการย้อมทั้งสีธรรมชาติและสีเคมี การแปรรูปเพิ่มมูลค่าผ้าเป็นกระเป๋าถือ การใช้ก๊วนขนาดใหญ่ให้ได้ผ้าปูที่นอนและผ้าห่มไร้รอยต่อ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การสาวไหม ซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ผ้าไหมได้มาตรฐานสวยงามมากขึ้น ขั้นตอนที่ 5 การพัฒนาคณะกรรมการและสมาชิกคลัสเตอร์อุตสาหกรรมสิ่งทอชุมชน เป็นสมาชิกคณะกรรมการคลัสเตอร์อุตสาหกรรมสิ่งทอจังหวัดชัยภูมิ และขั้นตอนที่ 6 การพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรมสิ่งทอชุมชนที่มีศักยภาพในการแข่งขัน เมื่อคณะกรรมการและกลุ่มคลัสเตอร์สิ่งทอชุมชนจังหวัดชัยภูมิ ได้ดำเนินงานร่วมกันมาระยะหนึ่งทำให้กลุ่มสิ่งทอชุมชนบางกลุ่มปรับตัวไม่ทัน เนื่องจากคุณภาพของสินค้า ความตรงต่อเวลา ตลอดจนการติดต่อสื่อสาร การบริหารกลุ่มที่ไม่เข้มแข็ง ตลอดจนทั้งแนวทางการบริหารจัดการและทิศทางของกลุ่มไม่สอดคล้องกับกลุ่มคลัสเตอร์ของตนเอง ส่งผลให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายพันธมิตร (Cluster) เหลือเพียง กลุ่มเดียว ซึ่งมีการถ่ายทอดศักยภาพซึ่งกันและกันดีขึ้น สินค้ามีคุณภาพได้มาตรฐานพร้อมยกระดับสู่ความเป็นเลิศในแต่ละกลุ่ม แต่มีปัญหาบ้าง เช่น บางกลุ่มค้างชำระเงินหรือชำระเงินค่าสินค้าแก่กลุ่มพันธมิตรล่าช้า ขาดการเชื่อมโยงกิจกรรมที่ต่อเนื่อง เพราะการสั่งสินค้าหรือตลาดลดลง

ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาศักยภาพสิ่งทอชุมชนจังหวัดชัยภูมิ ควรผลักดันแผนยุทธศาสตร์สิ่งทอชุมชนไปสู่แผนพัฒนาจังหวัดชัยภูมิ ควรส่งเสริมกลุ่มตามระดับศักยภาพของแต่ละกลุ่ม ควรมีการส่งเสริมคนรุ่นใหม่เข้าสู่อุตสาหกรรมสิ่งทอชุมชน พร้อมกับการพัฒนาเครื่องมืออุปกรณ์การพัฒนาเหมาะสมเพราะศักยภาพของกลุ่มมีความแตกต่างกัน

ด้านการวิจัย ควรมีการวิจัยพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการคลัสเตอร์ระดับจังหวัด ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในบริบทด้านประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในการผลิตสิ่งทอชุมชน ควรทำการศึกษาวิจัยผลกระทบเชิงเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการสร้างเครือข่ายสิ่งทอชุมชน และพัฒนากลุ่มเข้มแข็งสู่ความเป็นเลิศ (Excellent Center) ในการพัฒนาศักยภาพสิ่งทอชุมชนเฉพาะด้านต่อไป